

אדון עולם

כתיבה: דבורה פרידמן

מומלץ ללמד את הפיוט לקראת/אחרי קבלת הסידור, בכיתה א' או את ילדי כיתה ב'. רוב תלמידי החמ"ד מכירים את הפיוט עוד מהגן ושרים אותו מידי יום בתפילת שחרית אך ילדים רבים אינם מדייקים בהיגוי המילים ואינם מבינים את התוכן.

להלן מספר דגשים להוראה, ניתן לבחור ולהתמקד באחד או יותר.

על הפיוט:

פיוט שבח לא-ל, מבין הפיוטים הידועים ביותר בקרב כל קהילות ישראל. בחלק מן הקהילות, בעיקר הספרדיות, נוהגים לפתוח אתו את היום, כהכנת הלב לפני תפילת שחרית. ייתכן שמחבר הפיוט ייעד את שירו דווקא לקראת השינה, כפי שאפשר ללמוד מן המלים החותמות את הפיוט - בְּיָדוֹ אֶפְקֵד רוּחִי בְּעֵת אֵישׁוֹן וְאֶעֱיָרָה (מלים הנאמרות גם כחלק מתפילת קריאת שמע שלפני השינה).

כמעט לכל קהילה לחן משלה לפיוט והוא זכה גם ללחנים ישראליים בני זמננו.

מחבר הפיוט אינו ידוע. בחלק מן המקורות יוחס הפיוט לר' שלמה אבן גבירול אולם ייחוס זה אינו מקובל על החוקרים. י' בער בסידורו 'עבודת ישראל' מציין כי הפיוט אינו מצוי בסידורים שלפני המאה ה-13 ועל כן אין מקום לייחוס זה. עם זאת, משקלו של הפיוט מלמד כי מוצאו של הפיוט הוא מספרד או מאיטליה המושפעת מהפיוט הספרדי.

נוסח הפיוט בסידורים הספרדיים ארוך יותר מזה המובא בסידורים האשכנזיים. שני הבתים האחרונים – במקדשו תגל נפשי... – הם תוספת מאוחרת לפיוט ולא נכתבו בידי המחבר המקורי.

וכך כתב רבי אליעזר מוורמס על מעלתו של הפיוט:

כל מי שמכוון בעת התחלת 'אדון עולם' - כתב ר' יהודה החסיד ורב האי גאון ורב שרירא גאון - ערב אני בדבר שתפלתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפלתו, ואין לו שטן ופגע רע בראש השנה ויום הכיפורים בתפלתו, ואויביו נופלים לפניו, ויש אומרים אף יצר הרע משלים אתו (ספר הרוקח, שערי תפילה, דף י').

מתוך: אתר "[הזמנה לפיוט](#)"

מטרות בתחום החינוך הלשוני

המטרות הספציפיות יבחרו ע"י המורה בהתאם לרקע של התלמידים ולדגשים הנבחרים להוראה מפורשת.

- ✓ קריאה שוטפת, מדויקת ומוטעמת של טקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה.
- ✓ זיהוי המאפיינים הבולטים בשירים: חריזה
- ✓ הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מהקריאה בטקסטים, שהם חלק מהמורשת התרבותית היהודית
- ✓ שליטה במטבעות לשון, ניבים וביטויים מהמקורות מתוך הטקסטים הנלמדים בכיתה
- ✓ זיהוי של מילים המסתעפות מאותן שורש כשייכות לאותה "משפחת מילים"

מפגש עם הפיוט

מבקשים מהתלמידים לעצום את העיניים ולהאזין לשיר. מומלץ להשמיע את העיבוד של [עוזי חיטמן](#).

לאחר ההשמעה שואלים את התלמידים: מה מטרת השיר הזה? מה הוא גורם לנו להרגיש? משוחחים עם התלמידים על העובדה שהפיוט מקובל בעדות שונות, כדאי להשמיע מספר לחנים ולהדגיש את העובדה שהתוכן משותף והלחנים שונים. המטרה של הפיוט היא להלל ולשבח את הקב"ה - מלך העולם.

<p>בְּטָרִם כָּל יִצִּיר נִבְרָא: אֲזִי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא: לְבַדּוֹ יִמְלֹךְ נִזְרָא: וְהוּא יְהִי בְּתַפְאָרָה: לְהַמְשִׁיל לּוֹ לְהַחְבִּירָה: וְלוֹ הָעֵז וְהַמְשָׁרָה: וְצוּר חֲבֻלֵי בַעַת צָרָה: מְנַת כּוֹסֵי בַיּוֹם אֶקְרָא: בַּעַת אִישׁוֹן וְאַעִירָה: ה' לִי וְלֹא אֵירָא:"</p>	<p>"אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מֶלֶךְ. לַעֵת נַעֲשֶׂה בְּחַפְצוֹ כָּל. וְאַחֲרֵי כָּכֹלֹת הַכֹּל. וְהוּא הָיָה וְהוּא הוֹה. וְהוּא אֶחָד וְאֵין שְׁנַי. בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית. וְהוּא אֵלִי וְחִי גּוֹאֲלִי. וְהוּא נָסִי וּמְנוּס לִי. בְּיָדוֹ אֶפְקִיד רוּחִי. וְעַם רוּחִי גּוֹיְתִי.</p>
--	--

זיהוי הרעיון המרכזי

מחלקים לתלמידים את מילות הפיוט ומדגישים את כל המקומות בהן מופיע השורש מ.ל.ך. שואלים - למה לדעתכם סימנתי את המילים האלו? מה משותף להן? זו ההזדמנות להסביר לתלמידים מהי משפחת מילים, ולהסביר את הרעיון המרכזי של הפיוט שמטרתו להלל ולשבח את הקב"ה.

מהו פיוט?

מהו פיוט? פיוט היא שירת קודש המשתלבת בתפילות הציבור בבתי הכנסת ובאירועים אחרים כגון: ברית מילה, בר מצווה, שולחן השבת, חגים ולמועדים, שירת הבקשות המפוארת ועוד. ישנם פיוטים המושרים בעיקר בעדות מסוימות אך ישנם כאלו המושרים בכל מסורות ישראל כמו "לכה דודי", "מה עוז צור" ועוד. הפיוט הוא שיר במשלב שפתי גבוה. ולכן המילים בו לא תמיד מובנות.

מבנה הפיוט

הפיוט מכיל 2 חלקים:

חלק אי-המלכת ה'

חלק ב'-הביטחון בה' עד כדי הפקדת הרוח בידו.

מדוע שרים פיוט זה דווקא בבוקר?

מאחר ובלילה אנחנו כ"כ סומכים על ה' ואנחנו מפקידים בידו את נשמתנו, בבוקרים אנו שרים לו שיר הלל על מלכותו הנפלאה והביטחון שלנו בו, כשהנשמה כבר חזרה לגופנו.

דיוק בקריאה

מאחר והילדים מכירים פיוט זה כבר מגיל צעיר, רבים מהם שרים אותו עם טעויות. אחת המטרות המרכזיות של לימוד הפיוט היא ללמד את הילדים לקרוא את מילות הפיוט באופן מדויק מאחר והן חלק מהתפילה. למשל:

נַעֲשֶׂה (ע- בחטף פתח-צריך להגות אותה)

בְּחַפְזוֹ (להבדיל מהכלל של בגד כפת בראש מילה כאן "ב" ללא דגש).

לְהַמְשִׁיל לּוֹ (יש נטיה לחבר את הלמדים ולומר "להמשילו")

פעילויות לדוגמא:

- ✓ קריאת צל- המורה קורא בקול טקסט והתלמידים עוקבים בעזרת האצבע.
- ✓ קריאת הד- לאחר קריאת צל- התלמידים קוראים בקול. מגדילים בהדרגה את אורך היחידות עד לפסקה.
- ✓ קריאה במקהלה/שירה בציבור- הקראה סימולטנית במקהלה.
- ✓ כרטיסי הברקה- כרטיסי הברקה של מילים קשות.

מילים קשות

אחד ממאפייני הפיוט הוא משלב לשוני גבוהה. אין לצפות שהתלמידים יבינו את כל המילים. בגיל זה חשוב שהתלמידים יבינו את הרעיון המרכזי. ניתן לבחור שתיים-שלוש מילים להוראה מפורשת. שיקולי הדעת בבחירת המילים צריכים להתחשב ברמת חשיבות המילה להבנת הפיוט/שכיחות המילה בחיי היום-יום ועוד.

באתר "הזמנה לפיוט", בלשונית "[פירוש](#)", ניתן למצוא את פירושי המילים של הפיוט.

חריזה

בְּטָרִם כָּל יַצִּיר נִבְרָא:	"אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מֶלֶךְ.
אֲזִי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא:	לַעֲת נַעֲשֶׂה בְּחִפְצוֹ כָּל.
לְבַדּוֹ יִמְלֹךְ נוֹרָא:	וְאַחֲרֵי כָּכֹלֹת הַכֹּל.
וְהוּא יִהְיֶה בְּתַפְאֲרָה:	וְהוּא הִיָּה וְהוּא הוֹה.
לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה:	וְהוּא אֶחָד וְאֵין שְׁנֵי.
וְלוֹ הָעֵז וְהַמְשָׁרָה:	בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית.
וְצוֹר חֲבֵלִי בַּעֲת צָרָה:	וְהוּא אֵלַי וְחֵי גּוֹאֲלִי.
מִנֶּת כּוֹסֵי בְיוֹם אֶקְרָא:	וְהוּא נָסִי וּמְנוֹס לִי.
בַּעֲת אִישׁוֹן וְאַעִירָה:	בִּידּוֹ אֶפְקִיד רוּחִי.
ה' לִי וְלֹא אִירָא:"	וְעַם רוּחִי גּוֹיָתִי.

כל שורות הפיוט מסתיימות באותו צליל- זהו החרוז הסופי. ניתן לתת לתלמידים לסמן זאת.

שיבוץ

בפיוט יש גם שיבוץ של פסוקים:

יְבַדֵּךְ אֶפְקִיד רוּחִי (תהלים ל"א, ו)

מן המצר קראתי י-ה ענני במקרב י-ה: ת' לי לא אירא מה יעשה לי אדם: ה' לי בעזרי ואני ארצה בשנאי: טוב לחסות בה' מבטח באדם" (תהלים קי"ח, ה-ח) פסוק זה מופיע גם בתפילת הלל הנאמרת בחגים ובראשי חודשים.